

Het Vlaamse literaire vertaallandschap van 2003 tot 2033

Literair vertalen is geen sinecure en al helemaal niet als je geboren bent in een deel van het taalgebied dat afwijkt van de heersende norm. Wie, zoals ik, het postgraduaat literair vertalen volgt in België, en is opgegroeid met Belgisch Nederlands (BN) als omgangstaal, heeft bij voorbaat een handicap. Wat moet het heerlijk zijn om geboren te zijn in Amsterdam en in je 'eigen taal' te kunnen vertalen, je geen zorgen te hoeven maken over grammaticale of semantische fouten, op je taalgevoel te kunnen vertrouwen, niet aan hypercorrectie te doen, je creativiteit de vrije loop te kunnen laten.

In het kader van mijn stage bij Vlaams-Nederlands huis deBuren ging ik op onderzoek uit in het Vlaamse vertaallandschap. DeBuren bestaat 15 jaar, en de opdracht voor de kandidaten voor de jaarlijkse schrijfresidentie in Parijs was om een vooruitblik te werpen naar 15 jaar in de toekomst. Analoog met die insteek heb ik gepraat met mensen uit de Vlaamse vertaalwereld over de evoluties van het Vlaamse (ver)taallandschap: hoe zag het er 15 jaar geleden uit, welke ontwikkelingen hebben zich ondertussen voltrokken en wat brengt de toekomst? Ik legde mijn oor te luisteren bij (quasi)beginnende vertalers zoals Janne Van Beek, Annelies de hertogh, Veerle De Bruyn en Nathalie Tabury; bij gevestigde waarden zoals Ingrid Degraeve, Els Snick en Marijke Arijs; bij werknemers van de opleidingen of instituten zoals Ton Naaijken en Chris Van De Poel van het postgraduaat, Ilse Logie en Arvi Sepp van het Centrum voor Literatuur in Vertaling (CLIV), en Lara Rogiers van het Vlaams Fonds voor de Letteren; en ten slotte bij taalexperten zoals Willem Bongers-Dek, Kevin Absillis, en Karlijn Waterman van de Taalunie.

Op basis van deze gesprekken heb ik vastgesteld dat er heel wat (veranderd is en) aan het veranderen is. Er is een contrast tussen de oorspronkelijke institutionele woestijn in Vlaanderen, maar talige eenheid met Nederland, waarin Paul Claes (°1943) en Frans Denissen (°1947) begonnen te vertalen; de toen nog degelijke lessen taalbeheersing en literatuur die ter beschikking stonden van Arijs (°1961) en Snick (°1966); vervolgens de bloeiende aandacht voor literair vertalen waar de recentere generatie zoals Degraeve (°1972), Tabury (°1976) en De Bruyn (°1976) van konden profiteren; en ten slotte het huidige rijke institutionele aanbod, maar verwelkende taalonderwijs waar Vlaamse vertalers van mijn generatie mee te maken krijgen. Zijn we op het hoogtepunt van de Vlaamse vertaalpracht gekomen of kan het beter?

Avant la lettre, vertalen voor 2003

In den beginne is er niets. Of weinig dan toch. De oude generatie Vlaamse literaire vertalers moet zelf haar boontjes zien te doppen. De opleidingen, uitgeverijen en instituten bevinden zich allemaal in Nederland, en op de televisie en radio wordt nog Algemeen Nederlands (AN) gesproken (*Voor wie*

haar soms geweld aandoet, *De Fabeltjeskrant*, *Hier spreekt men Nederlands*). Vertaalster Snick uit deze era vraagt zich af wat 'Vlaams' eigenlijk zou moeten voorstellen als taal en Frank Albers vindt de latere emancipatiebeweging van de Vlaming maar belachelijk en zelfgenoegzaam (2006). Wie literair wil vertalen in Vlaanderen, begeeft zich naar Nederland. De enige Belg die een vertaalprijs wint, is Paul Claes die in 1996 de Martinus Nijhoffprijs ontvangt. Van modelcontracten, fondsen of bonden is in Vlaanderen nog geen sprake. In Nederland ontstaan de voorlopers van de Auteursbond en het Letterenfonds respectievelijk al in 1905¹ en 1965². In dit desolate maar idyllisch eenvoudige landschap ontspruiten schaarse Vlaamse vertaalboompjes. De uitgeverijen doen niet moeilijk over de afkomst van een vertaler, als je taalbeheersing maar degelijk is, zeggen Arijs en Snick. Volgens hen en Van De Poel is er ook nog geen sprake van het woord of concept 'netwerken'. Je schiet wortel en dat is het dan. De taal waarmee de grond van deze vertalers bemest is, die ze meekrijgen op school en via de openbare omroep, is veel standaardtaliger dan die van de latere vertaalstekjes. Arijs benadrukt meerdere keren hoe degelijk de cursus taalbeheersing was die zij volgde. In deze simpelere tijden wordt er ook veel normatiever en meer sanctionerend omgegaan met taal: iets is juist of fout. De zon van eenheid schijnt vanuit het noorden door het vertaalbladerdak van het Nederlandse taalgebied.

Durant la lettre, vertalen tussen 2003 tot 2018

En dan wordt het ingewikkeld. Na de hervorming van de staatsstructuur in 1970, volgt ook de vervlaamsing, verwallonisering en verbrusseling van het publiek domein. In 1989 wordt de VTM opgericht met als gevolg de VTM-isering van het Nederlands in Vlaanderen. Naast het persoonlijke dialect en het Algemeen Beschaafd Nederlands, wordt de Vlaamse tussentaal nu gelegitimeerd door het gebruik ervan op de televisie. *Sesamstraat* wordt in 1983 vervangen door *Het Liegebeest*. *Tien voor taal* houdt het nog lang vol, tot 2005. Ik groei op met *Samson en Gert*, *De Boomhut* en *W817*. Door het ontbreken van tv- en radioprogramma's in het AN groeien Vlaamse aspirant-vertalers vanaf de jaren '90 op met een (ver)talige handicap. Wie echter een goede basis meekrijgt van de taal, ziet het net als een verrijking om meer verschillende taalvormen te (moeten) kennen dan Nederlanders, zo zeggen Arijs, Snick, Tabury en De Bruyn.

Het vertaalmannetje in mijn hoofd balanceert ergens tussen frustratie omdat ik mijn moedertaal opnieuw lijk te moeten leren en niet meer kan voortgaan op mijn taalgevoel, en geestdrift omdat ik mijn talige kennis meer kan verrijken. Tijdens het schrijven van dit artikel heb ik bijvoorbeeld vaak de *Van Dale* geraadpleegd om na te kijken of uitdrukkingen zoals 'op poten zetten'

---

¹ De Vereniging van Letterkundigen werd opgericht in 1905 door Lodewijk van Deyssel en Herman Robbers

² De Stichting Fonds voor de Letteren fuseerde in 2010 met het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds

of 'welig tieren' wel AN zijn. Ja dus. Deze onzekerheid vertraagt mijn schrijf- en vertaalproces enorm en zorgt ervoor dat het minder vrij aanvoelt. Soms is het moeilijk om te weten wat wel of niet wordt aanvaard. Zo wilde ik een keer het woord 'nazinderen' gebruiken in een vertaling. Hier staat in de *Van Dale* echter 'BE' bij. Wanneer ik het dan later navraag bij Nederlanders, blijkt dit woord wel gangbaar te zijn. Verder waak ik erover dat mijn werkwoordsvolgorde rood is ('als je eenmaal een vertaalopdracht hebt gekregen') en niet groen ('als je eenmaal een vertaalopdracht gekregen hebt'). En ik veranderde bij het herlezen: 'ten tweede moeten er meer overheidsinvesteringen gedaan worden', in: 'ten tweede moeten er meer overheidsinvesteringen worden gedaan'. Een voltooid deelwoord tussen een persoonsvorm en infinitief zetten, doen we blijkbaar alleen maar in Vlaanderen. Bij de woorden 'nochtans' en 'gelijkaardig' gaat er een alarmbelletje af in mijn hoofd. Toch staan er nog zeker twee 'vlaamsismen' in dit artikel, ontdekt door Robbert-Jan Henkes; een kus van de juffrouw en een bank vooruit voor wie ze vindt.

Een voorwaarde is in elk geval dat je de norm eerst goed onder de knie hebt; en daar wringt het schoentje. (Dat laatste is inderdaad een Vlaamse uitdrukking die ik opzettelijk heb laten staan. Het correcte 'daar wringt de schoen' klinkt me zo hard in de oren.) Het taalonderwijs gaat er namelijk op achteruit – niet alleen in Vlaanderen, maar in heel Europa – en de Taalunie stelt vast dat 'de woordenschat, stijl en register die jonge vertalers gebruiken, [...] soms onvoldoende aan[sluiten] op de veeleisende beroepspraktijk' (Taalunieversum 2019). Als Vlaming de norm in vraag stellen levert ook weinig op, vertellen beginnende vertalers De Bruyn en Van Beek, want ze willen aan de bak komen en opdrachten krijgen van de grote Nederlandse uitgeverijen die een Noord-Nederlandse norm verwachten. Pakweg de laatste 20 jaar mag er dan veel veranderd zijn voor de Vlaamse literaire vertaler op gebied van institutionele ondersteuning, opleidingen, perceptie en zichtbaarheid, maar de taal die wordt gebruikt in het onderwijs en dagelijks leven is steeds meer gaan afwijken van het AN. Aan de Universiteit Gent, waar ik taal-en letterkunde studeerde, mogen studenten nu kiezen of ze in het Belgisch Nederlands (BN) of Nederlands Nederlands (NN) schrijven. Snick en Logie vertellen dat je tegenwoordig geen literatuur hoeft te hebben gelezen om als vertaler te kunnen afstuderen aan een Vlaamse universiteit. Een extra factor die zorgt voor een dalende kennis van het AN in België is dat steeds meer (kinder)films en animatieseries apart worden gedubd in Nederland en Vlaanderen. Tabury verwoordt het als volgt: De Vlaming wil emanciperen en 'pikt het niet meer dat zijn leeuw [in *The Lion King*] Nederlands spreekt'.

Door deze groeiende kloof tussen het AN en het BN wordt de taalkennis van de Vlaamse vertaler in twijfel getrokken door uitgevers. Ze zouden te veel redigeerwerk hebben als ze met hen in zee gaan. Toch kun je aan de slag als je Nederlands goed genoeg blijkt. Je hebt een Noord-Nederlandse mentor nodig die in je gelooft en je de vertaalwereld binnen kan loodsen, zegt Snick, zoals Ton Naaijens dat deed voor haar. Dat wil niet zeggen dat je op je lauweren kan rusten als je

eenmaal een vertaalopdracht hebt gekregen; je moet blijven strijden voor je plaats tussen de hoge Nederlandse bomen in het vertaalbos, 'de combattieve Nederlanders bij wie ondernemen in het bloed zit', zoals Van De Poel ze omschrijft. Bovendien zijn uitgeverijen sneller geneigd te vissen in hun Nederlandse poel, zegt Arijs. Specifiek voor het Nederlandse vertaalgebied zijn dan nog de verschillende verwachtingen die worden gesteld aan een Belgische auteur en een Belgische vertaler. De Vlaamse literatuur wordt in Nederland gekoesterd vanwege haar gemarkeerde en regionale taal, maar daar is in de literaire vertaalwereld vooralsnog geen ruimte voor.

Het is echter niet allemaal kommer en kwel. De algemene groei van de vertaalcultuur zorgt ervoor dat er steeds meer vertaalprijzen worden uitgereikt en er dus ook vaker een Vlaamse vertaler in de prijzen valt: Marijke Arijs wint in 2010 de vertaalprijs van de Franse gemeenschap, Frans Denissen in 2012 de Martinus Nijhoff Vertaalprijs en de Filterprijs gaat in 2015 naar Luk Van Haute en in 2019 naar Jos Vos. Nederland en Vlaanderen zijn tezamen eregast op de Frankfurter Buchmesse in 2016. En hoewel het Standaardnederlands erop achteruitgaat in België, begint een bloeiperiode van de binationale vertaalopleidingen en -instituten. Workshops en cursussen schieten als paddenstoelen uit de grond. Uiteindelijk wordt de droom bewaarheid van een transnationale master. Ik en andere vertalers in spe krijgen hier professionaliseringssessies aangeboden die ons sterken als ondernemers. Bovendien gebeurt wat vroeger ondenkbaar was: in 2018 krijgt de Vertalersvakschool uit Amsterdam een afdeling in Vlaanderen. Al in 1980 richten België en Nederland samen de Nederlandse Taalunie op – en de 'N' is ondertussen uit het logo verdwenen opdat niemand het als 'niet-Vlaams' of 'niet-Surinaams' zou kunnen interpreteren, zegt Hans Bennis (2018), algemeen secretaris. Nog zo'n overkoepelende instantie, die in 2001 wordt ingesteld door de Taalunie, is het Expertisecentrum Literair Vertalen (ELV) – toen het Steunpunt Literair Vertalen. In 2000 verrijst het Vlaams Fonds voor de Letteren (VFL) en in 2006 de Vlaamse Auteursvereniging (VAV). In 2014 roepen de UGent en de VUB gezamenlijk het CLIV in het leven. Projectbeurzen en ontwikkelingsbeurzen worden ter beschikking gesteld van vertalers ter broodnodige financiële ondersteuning. Door de fysieke nabijheid van de instituten wordt de stap voor Vlaamse vertalers kleiner om zo'n beurs aan te vragen. 'We weten elkaar te vinden,' zegt Rogiers van het VFL. Op de Literaire Vertaaldagen 2018 zijn er opvallend veel Vlamingen aanwezig. Maar uit de vraag van de Nederlandse interviewer aan een Vlaamse vertaler – in welke taal zij dan eigenlijk vertalen – blijkt dat Nederlanders 'geen benul [hebben] van welke taal wij spreken', onwetend blijven op dat gebied, zegt Snick. Misschien is er een discrepantie tussen de zichtbaarheid en ondersteuning van de 'excuusvlaming', en het eigenlijke aandeel dat ze uitmaken van alle literaire vertalers, maar wat positieve discriminatie kan geen kwaad.

Er is meer tolerantie en interesse aan beide kanten van de grens, maar scheutjes kunnen zich onmogelijk uitrekken tot aan de kruin van een hoge boom, dus moet het toch van die laatste komen

zich voorover te buigen om toenadering te zoeken, en misschien ook rekening te houden met de Vlaamse lezer bij al te Noord-Nederlands taalgebruik. Op de vraag of de Nederlandse vertaler rekening houdt met de Vlaamse lezer bij vertaalkeuzes, begint Robbert-Jan Henkes spontaan te lachen in ‘erkenning van een grote machtsongelijkheid’. Ook Snick bracht dat onlangs nog eens onder de aandacht in een artikel in *de Standaard*: ‘Ingo Schulzes roman *Handy* – Duits voor gsm – kreeg in de vertaling de titel 06. In Vlaanderen begrijpt niemand dat’ (2019). Het gaat verder dan onverschilligheid; de domme reus uit *Sprookjesboom* (2006), een serie gebaseerd op de figuren uit de Efteling, heeft een Vlaams accent, zegt Absillis. Door de consequente associatie van een taalvariëteit met bepaalde karakteristieken, ‘bestaat de kans [...] dat je een bepaalde variant van tussentaal na een tijdje spontaan met een bepaalde sociale klasse gaat verbinden’, schrijft Opsomer (2013) in haar masterproef over tussentaal in Disneyfilms. Zo’n oneerbiedig gebruik van een Nederlandse taalvariëteit komt ook voor in de musicalversie van *The Lion King* (2019) waar de hyena’s, ‘de gemene beesten, lui en dom, altijd lachen als idioten, en alles doen wat de baas zegt, behalve als het te moeilijk is, spraken met een vet Surinaams accent. [...] Zo dun is de laag van acceptatie en integratie en participatie en al die mooie woorden van andere mensen in Nederland,’ schrijft Sharda Ganga in een column (2019). De (ver)talige instituten pleiten voor een minder normatieve en meer inclusieve houding tegenover de verschillende taalvariëteiten (Taalvariatie, 2019).

Après la lettre, 2018-2033

Maar komt dat ervan? Hoe zal het Vlaamse vertaalbos er uitzien over 15 jaar? Wordt het een dystopisch scenario en loopt het onder water, of droogt het uit en gaat het in vlammen op? Groeien er nog onbekende, exotische, genetisch gemodificeerde gewassen die voortkomen uit kruisbestuivingen? Hoe zal het (ver)taalonderwijs vergaan? De huidige tendens, de achteruitgang in taalbeheersing (aan beide kanten van het bospad, zo benadrukt Arijs), is niet veelbelovend en vraagt om een oproep om voor talen te kiezen zoals dat in Vlaanderen voor het STEM-onderwijs (*science, technology, engineering en mathematics*) gebeurde. De schrik zit er goed in nu blijkt dat vier op de vijf studenten die beginnen aan de Odisee Hogeschool niet weten wat ‘impliceren’ betekent, zo schrijft *De Standaard* (2019). Er is actie nodig in het taalonderwijs, beaamt de Taalunie, die ‘samen met de vertaalsector en het vertaalonderwijs [wil] nadenken over de taalvaardigheid Nederlands van vertalers, en over de aansluiting tussen opleiding en beroepspraktijk’ (Taalunieversum, 2019). Bovendien is er nood aan meer promotie van de Nederlandse taal in het buitenland, zegt Waterman.

Het nieuwe vertaalpleidooi, *VerTALEN voor de toekomst*, dat werd voorgesteld op zaterdag 25 mei 2019 op de Vertaaldag in Utrecht, betoogt daar ook voor. Ten eerste moet in het onderwijs ‘een divers aanbod van talenopleidingen’ aanwezig zijn en de ‘waarde van taalonderwijs in de

maatschappij [moet] stevig [worden] benadrukt'. Ten tweede moeten er meer overheidsinvesteringen worden gedaan 'in de internationale neerlandistiek'. Het is aan de politiek en de nieuwe regering om daar werk van te maken. Bij dezen, ook namens mezelf, een warme oproep tot een injectie van animo en middelen om het Nederlands en haar (vertaalde) literatuur te promoten in binnen- en buitenland. Het is afwachten wat de invloed van de politieke constellatie zal zijn op de vertaalwereld en natuurlijk op de subsidies. In Nederland werd onlangs al de belofte gedaan dat het loon voor literair vertalers omhoog zal gaan. Rogiers gelooft dat er 'parlementairen [zijn] met een hart voor literatuur'. Maar de 'besparingen van een aantal jaar geleden zijn nooit ingehaald' en er is nog steeds geen modelcontract voor vertalers in Vlaanderen. Deze vraag zit ook vervat in het vertaalpleidooi: een eerlijker honorarium. Wat betreft opleidingen, 'het versterken van een transnationaal netwerk van vertaalopleidingen en nascholings- en professionaliseringsinitiatieven voor vertalers', zijn we wel goed op weg. Er zijn veel meer professionaliseringsmogelijkheden en ondersteunende instituten in het Vlaamse vertaalbos, en ze bevinden zich geografisch dichterbij, zegt Rogiers. De master vertalen wordt vanaf september 2019 hervormd en zoals Van De Poel en Naaijken het schetsen, zal het een richting worden van anderhalf jaar, met één semester algemeen vertaalonderwijs inclusief Nederlandse taalbeheersing, één specialisatiesemester, en voor het literair vertalen één semester uitwisseling tussen KU Leuven en Universiteit Utrecht.

Over het algemeen lijkt het misschien of de Vlaming Nederland de rug toekeert, vreest Van De Poel, maar voorlopig is daar (nog) geen sprake van in de literaire vertaalwereld. Het Nederlandse taalgebied is al zo klein, dus mogen we niet versnipperen, zegt Arijs. Van De Poel is er gerust in dat we in dat opzicht 'geluk [hebben] met de studenten literair vertalen: die hebben veel gelezen dat op de traditionele leest is geschoeid.' Bijna iedereen die ik sprak, lijkt het erover eens dat het economische zwaartepunt zich in Nederland zal blijven situeren, met relatief meer lezers van vertaalde literatuur en het epicentrum van de uitgeefwereld. Het meest gehoorde argument is dat het financieel niet haalbaar is een apart Vlaams vertaalcircuit op poten te zetten. Vanuit een internationaal perspectief lijkt deze uitsluiting van bepaalde taalvarianten uit de vertaalwereld echter tot meer verdeeldheid te leiden. 'Het is tijd dat we er minder gespannen over gaan doen,' zegt Henriëtte Louwerse, voorzitter van de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek. Vertalers zijn in elk geval bruggenbouwers en bepleiters van samenhang. Abdelkader Benali verwoordde dat nog bij de voorstelling van het nieuwe vertaalpleidooi: 'In een alsmaar provincialer wordende wereld vecht de vertaler een soms moedeloze strijd om die wereld groter te houden'. Hoewel de kloof tussen het gesproken BN en NN alleen maar groter wordt, was de samenwerking nog nooit zo hecht. De vertalersduo's met een Nederlander en Vlaming zijn steeds talrijker en bieden in mijn ogen de

uitgelezen kans tot wederzijdse toenadering en waardering. Het Vlaamse vertaalbos tiert welig, maar de vraag is of en wanneer de winter inzet.

Misschien komt deze winter wel vermomd als artificiële intelligentie, *machine translation*. Wat enkele jaren geleden nog onmogelijk leek, is nu onvermijdelijk. Voor technische, essayistische of sommige filosofische teksten kan zo'n vertaalprogramma al een best acceptabele vertaling produceren, zegt Sepp van het CLIV. Zal dat voor een literaire tekst ook het geval zijn? Wordt de vertaler een post-editor? En zo ja, houdt dat minder of net meer werk in? De feilloze vertaalmachine *Tovertaal* die Martin de Haan in 2002 schetste, is vooralsnog fictie. De huidige vertaalprogramma's worden steeds beter, maar slagen er niet in om creatief te zijn. En dat blijft toch de vertaalkwaliteit bij uitstek. Degraeve en Waterman van de Taalunie staan alvast niet huiverig tegenover vertaalsoftware, maar zien het als een nieuwe uitdaging: 'Laat maar komen'. Het wordt dan net interessanter voor de vertaler omdat die alleen nog maar de creatieve vertaalstukjes moet doen, zeggen ze. Zal de vertaalrobot Nederlands spreken uit Vlaanderen, Nederland of Suriname? Een Nederlands gebaseerd op verzamelde data uit het dagelijks leven en van het internet kan er wel eens heel anders uitzien dan wat we nu als de standaard beschouwen. Misschien ontstaat er dan een mooie mengelmoes van evenwaardige taalvariëteiten, een bos met bonte flora. Dat zou voor iemand van mijn generatie uit Vlaanderen, die literaire vertaalambities heeft, heel wat meer groeikansen creëren.

Geraadpleegde bronnen

- Absillis, K. (2019, maart 27). Gesprek. (E. Van Haegenborgh, Interviewer) Universiteit Antwerpen.
- Absillis, K., Jaspers, J., & Van Hoof, S. (2012). *De manke usurpator: Over Verkavelingsvlaams*. Gent/Leuven/Amsterdam: Academia Press.
- Albers, F. (2006). Vlaamse zelfgenoegzaamheid. *Filter: Tijdschrift over vertalen*, 13(2), pp. 61-63. Opgeroepen op mei 14, 2019, van <https://www.tijdschrift-filter.nl/jaargangen/2006/132/vlaamse-zelfgenoegzaamheid-61-63/>
- Albers, J. (2011, mei 26). Nederlandse uitgevers zijn veel professioneler dan Vlaamse. *Knack*. Opgeroepen op mei 14, 2019, van <https://www.knack.be/nieuws/boeken/nederlandse-uitgevers-zijn-veel-professioneler-dan-vlaamse/article-normal-23117.html>
- Arijs, M. (2019, april 17). Gesprek. (E. Van Haegenborgh, Interviewer) Londerzeel.
- Auteursvereniging, V. (2011). *Inkomensonderzoek bij literaire vertalers in Vlaanderen*. Borgerhout: VAV. Opgeroepen op mei 14, 2019, van <https://www.auteursvereniging.be/wp-content/uploads/2013/01/VAV-2-Rapport-inkomensonderzoek-vertalers2.pdf>
- Benali, A. (2019, mei 27). Red de literaire vertaler. *NRC Handelsblad*. Opgeroepen op mei 28, 2019, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/05/27/red-de-literaire-vertaler-a3961615>
- Bennis, H., & Pröpper, H. (2019, mei). *verTALEN voor de toekomst. Een nieuw vertaalpleidooi*. ELV. Opgeroepen op mei 27, 2019, van http://www.vfl.be/_uploads/Downloads/downloads/Vertaalpleidooi_mei2019_def.pdf
- Bergmans, E. (2019, mei 20). Vier op vijf weten niet wat 'impliceren' betekent. *De Standaard*.
- Cosijns, S. (2017). *De status van de literair vertaler in het Nederlandse taalgebied: Een literatuurstudie omtrent de socio-economische positie van de literair vertaler*. Vrije Universiteit Brussel, België: Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Toegepaste Taalkunde. Opgeroepen op mei 14, 2019, van https://www.scriptiebank.be/sites/default/files/thesis/2017-10/CosijnsStefanie_MasterproefVertalen.pdf
- De Bruyn, V. (2019, maart 12). Gesprek. (E. Van Haegenborgh, Interviewer) Berchem.
- De Haan, M., & Hofstede, R. (2008, mei). Vertaalpleidooi. **Overigens schitterend vertaald: Voor het behoud van een bloeiende vertaalcultuur*. Amsterdam/Brussel: Nederlandse Taalunie, Expertisecentrum Literair Vertalen, Fonds voor de Letteren, Vlaams Fonds voor de Letteren, Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds. Opgeroepen op mei 14, 2019, van <http://www.vertaalpleidooi.nl/>
- Degraeve, I. (2019, juni 4). Gesprek. (E. Van Haegenborgh, Interviewer)
- Entertainment, a. M. (Producent), & Vugts, d. I. (Auteur). (2006). *Sprookjesboom* [Film]. Nederland. Opgeroepen op mei 28, 2019, van <https://www.youtube.com/watch?v=qetJI8Nc3Ko>
- Ganga, S. (2019, mei 25). Column: hyena's. *dwtonline*. Opgeroepen op juni 2018, van <http://www.dwtonline.com/laatste-nieuws/2019/05/25/column-hyenas/>

- Glorie, I. (2018, september 21). "Ik beschouw het Afrikaans als een geliefde achterneef". *Voertaal.nu*. Opgeroepen op mei 14, 2019, van <https://voertaal.nu/hans-bennis-taalunie-ik-beschouw-het-afrikaans-als-een-geliefde-achterneef/>
- Henkes, R.-J. (2019, maart 12). Gesprek. (E. Van Haegenborgh, Interviewer) Berchem.
- Jaspers, J. (2002). De VRT-Taalpolitiek: een bedenkelijk signaal. *Over taal: tijdschrift over taal, tekst en communicatie*, 41(3), 51-57. Opgeroepen op mei 14, 2019, van https://demankeursorpator.files.wordpress.com/2011/06/de-vrt-taalpolitiek_een-bedenkelijk-signaal_over-taal-2002-3_jc3bcrgen-jaspers.pdf
- Logie, I. (2019, mei 6). Gesprek. (E. Van Haegenborgh, Interviewer) UGent.
- Meylaerts, R. (2000). Als 'Vlaams' eigenlijk 'Frans' is: vertalingen in België. *Filter: Tijdschrift over vertalen*, 7(3), pp. 35-41. Opgeroepen op mei 14, 2019, van <https://www.tijdschrift-filter.nl/jaargangen/2000/73/als-vlaams-eigenlijk-frans-is-vertalingen-in-belgi%C3%AB-35-41/>
- Naaijckens, T. (2019, april 3). Gesprek. (E. Van Haegenborgh, Interviewer) KU Leuven, campus Sint-Andries, Antwerpen.
- Opsomer, G. (2013). "Pardon, ma, uw accent? Da's eel grappig!". *Een kwantitatief en kwalitatief onderzoek naar Vlaamse tussentaal in Disneyfilms*. (P. D. Caluwe, Red.) UGent. Opgeroepen op juni 2019, van https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/060/372/RUG01-002060372_2013_0001_AC.pdf
- Rogiers, L. (2019, mei 14). Gesprek. (E. Van Haegenborgh, Interviewer) Vlaams Fonds voor de Letteren, Antwerpen.
- Schoofs, N. (2014, december 13). De onzichtbare hand. *De Tijd*. Opgeroepen op mei 14, 2019, van <https://www.tijd.be/nieuws/archief/de-onzichtbare-hand/9578839.html>
- Sepp, A. (2019, mei 7). Gesprek. (E. Van Haegenborgh, Interviewer) VUB.
- Snick, E. (2019, maart 22). Gesprek. (E. Van Haegenborgh, Interviewer) Gent.
- Taalunieversum. (2019, mei 9). *Taalvaardigheid Nederlands van vertalers*. Opgeroepen op juni 11, 2019, van <http://taalunieversum.org>: <http://taalunieversum.org/inhoud/taalvaardigheid-nederlands-van-vertalers>
- Taalvariatie, A. (2019, februari). *Visie op taalvariatie*. (A. S. Taalunie, Red.) Opgeroepen op juni 2019, van taalunieversum.org: <http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/Visietekst%20taalvariatie%20-%20februari%202019.pdf>
- Tabury, N. (2019, april 3). Gesprek. (E. Van Haegenborgh, Interviewer) Mechelen.
- Van Beek, J. (2019, maart 12). Gesprek. (E. Van Haegenborgh, Interviewer) Berchem.
- Van Beek, J. (2019, maart 1). Vlaams vertaler en literatuurwetenschapper Els Snick: 'Nederlanders weten niet dat Vlamingen dezelfde taal spreken'. *de Standaard*. Opgeroepen op maart 2019, van http://www.standaard.be/cnt/dmf20190228_04217213?articlehash=E30A17DFF2A2759DCB5FCA4FA7B833A583B959B903CD1118FAD55A1DBF65ADE75E2A6A86046D80BC4B087DAD0F77D96CB480BF3CF65F6F46EE5CFE5A518431FD

Van De Poel, C. (2019, mei 2). Gesprek. (E. Van Haegenborgh, Interviewer)

Verhoeven, K. (2007, januari 26). Literaire calimero's. *De Standaard*. Opgeroepen op mei 14, 2019, van
<http://www.standaard.be/cnt/gjs17eo7k?articlehash=B76A852A5B528DB6E0FF4A63301EF53D0C0DDFC02044ED03A69E28281F3BD53EB4865D6AA8571D362A028C7A05224B5B9E37A987F2DE7D5ADE0286366FE53427>

Waterman, K. (2019, juni 6). Gesprek. (E. Van Haegenborgh, Interviewer) Taalunie, Brussel.